Sári László

Lin-csi apát pesti rokona meg egy indus az irodalomról

A pesti rokon eleinte maga mondogatta szűkebb körben, aztán Lin-csi apát hangoztatta a Huo-to folyó partján, majd végül egy indus bölcs az egész világ színe előtt kijelentette, hogy a Nyugat irodalma „nem mérvadó". Nem létfontosságúak, nem égetőek azok a kérdések, amelyekkel foglalkozik. Szó szerint azt mondta, hogy a nyugati klasszikusok igen nagy mesterei a nyelvnek, de híján vannak a súlyosabb gondolatoknak. Hiányzik belőlük az élet magasabb rendű szemlélete.

Nehéz ám ezzel vitatkozni, bármilyen igazságtalanságnak hangzik is elsőre. Mert valóban, mintha a legnagyobbak művei is ágas-bogas magánügyeket bontogatnának vég nélkül, szűk, személyes kérdésekről szólnának. Az indus – akit Szárdár Púran Szingh-nek hívnak, és aki száz évvel ezelőtt könyvet írt a nyugati és a keleti irodalom sarkos különbségeiről, valamint a mi Baktay Ervinünknek is hosszasan fejtegette a kérdést – azt állítja, hogy minden egyes klasszikus műben *erőszakolt* erkölcsiséget érez, még a legnagyobbak, például Shakespeare és Tolsztoj műveiben is.

Azt mondja, hogy főként az érvényesülni vágyó férfiakarat és a szerelmi élet ezerféle közhelyeit mesélik újra és újra olvasóiknak, majd igen ügyesen valamilyen erkölcsi tanulságot barkácsolnak a történeteik végére. Igen hatásos erkölcsi tanulságokat és intelmeket, amelyek majd jótékony hatással lesznek a világra. Legalábbis ebben reménykednek az írók, és persze ebben bíznak a jobb érzésű olvasók is.

Ám sajnos ezek a művek semmiféle jótékony hatással nem voltak és nem is lesznek a világra, mert az általuk elbeszélt történetek olyan apró, elszigetelt, egyéni esetek, amelyek teljesen hasznavehetetlenek az emberek többségének az életében. Az ilyen művek nem világítanak a dolgok köznapi megjelenése mögé, nincs víziójuk az élet egészéről, hiányzik belőlük a teljesség ismerete – állítja a bölcs és művelt indus.

Egy-két kivételt is említ ez alól, mindenekelőtt Goethe műveit. Goethét hatalmas, megvilágosodott szellemnek tartja, akinek a Faustját többre becsüli Shakespeare összes művénél. Az angolok közül Shelleyt érzi legközelebb a szívéhez, mégpedig azért, mert úgy látja, Shelley otthonos a szellem messzi tájain, és olyan finoman, érzékenyen tekint a távolba, mintha ő maga is napkeleti lélek lenne. Versei akár a Gangesz partján is születhettek volna – mondja.

Egyetlen művet ismer a nyugati világból, amely nemcsak kérdez, hanem segítő válasszal is szolgál a pusztulás felé sodródó, szenvedő

ember kérdéseire, ez az Újszövetség. „Menj, és ne vétkezzél többé" – idézi példaként a bibliai ajánlást mint a menekülés egyetlen lehetséges módját a romlásból. A többi mű csak a vétlenek, a még teljesen tiszta lelkű ártatlanok elé tárja az élet rájuk leselkedő nagy, sötét terheit és keserveit, majd vigasztalanul magukra hagyja őket.

Így látja Ázsia a nyugati ember helyzetét a maga teremtette fejlett társadalmi viszonyai és technikai körülményei között. Így látja a szellemi elit látókörét, az irodalom, a gondolkodás határait.

Amikor a pesti rokon Ázsiában először találkozott ehhez hasonló véleményekkel, csaknem ujjongott: végre nem támadnak rá ingerülten, amikor ő vádolja szűklátókörűséggel a Nyugatot. Igen, a Nyugatot az egyéni utak és lehetőségek érdeklik, az egyes ember kérdései és dilemmái, és valóban igaz: messziről kerüli azokat a kérdéseket, amelyekre nincsenek megnyugtató válaszai. Pedig a kérdéseket minden körülmények között föl kell tenni, akkor is, ha nincsenek rájuk válaszaink.

Ezek az emberi létezés és értelem határait kutatják, a társadalmi együttélés nehézségeit, az ember rendeltetése és végső esélyei iránt érdeklődnek, egyszóval az egyetemes létezés kérdései. A Nyugat minderről évszázadok óta mélyen és ostobán hallgat. Azt gondolhatjuk, hogy halvány elképzelésük sincs róluk. Az biztos, hogy tudósaik zömét végzetesen nem érdekli semmi, ami távoli, ami nem egykönnyen elérhető és megragadható.

Ezért nincs mondanivalójuk az íróiknak sem a távoliról, a messzehatóról. A hozzájuk legközelebbi érdekli őket, vagyis saját maguk. Másról szinte nincs is tudomásuk. Én, én, én… mint főszereplő, mint legfontosabb. Ilyen a széthulló nyugati tényvilág leghangosabb hőse, akár író, akár olvasó. Ilyennek festették több alkalommal is a pesti rokonnak a nyugati állapotokat India élénk érdeklődésű fiataljai. India lakói nemzedékek óta „testközelből" látják a Nyugatot, a hódítók házhoz vitték nekik a kultúrájukat is.

Milyen is lehet azok irodalma, akik úgy látják a világot, ahogy a Nyugat? Kérdezték mindjárt a hódítók megérkezése után azok az indiaiak, akik legkevésbé értették, hová vezetnek a Nyugat társadalmi törekvései. Azok a törekvések, amelyeket megjelenésük óta rájuk nézve is kötelezőnek tekintenek. Mit olvasott ki a nyugati irodalomból mint irányjelző szellemiségből India gondolkodó és tisztánlátó elitje? Kezdetektől fogva azt, amit Szárdár Púran Szingh megfogalmazott, és amit ma már mindenki tud: a nyugati irodalmi élet túlfeszített nagyüzem, a művek célja a szórakoztatás, nem az ember megértése. A kiskérdések irodalma mit sem tud a szellem tágabb világáról.

Ezt az irodalmat egykor a klasszikusok legalább igen jól megírták. Ma már azonban ez sincs – mondják a mai indiaiak. Ilyen véleményeket hallott a pesti rokon Indiaszerte, s mivel ő sem tartozott a nyugati irodalom kritikátlan rajongói közé, többnyire bólogatott. Ha akar, akkor se tudott volna meggyőzően vitatkozni az irodalmi tömegtermelés és a szembetűnően alacsony színvonal tényeivel, mégis rosszul esett hallania az elítélő véleményeket. Legfeljebb azt vetette olykor közbe, hogy ha ennyire szörnyű a helyzet, akkor miért a nyugati irodalmat utánozzák Indiában. Ő is tudta a választ: a gyengét könnyű utánozni, könnyű megírni, könnyű eladni, könnyű olvasni. Az biztos, hogy sokkal könnyebb, mint a Mahábháratát. Mégsem kötelező egyre könnyebbet, egyre olcsóbbat írni – érvelt ilyenkor félénken.

Hát igen. Nem kötelező, mégis errefelé megy a világ. Száz évvel ezelőtt Baktay még tudott egy ilyen gondolatsor végére valami vigasztalót találni. Semmi pénzért nem akarta rosszkedvűen befejezni a Purán Szinghgel való találkozásáról szóló beszámolót. Komoly meggyőződéssel azt írta az indusíró és tudós keserű irodalmi helyzetértékelése után, hogy a szellem vásári áruvá züllése a későbbiekben igenis, jó eséllyel elkerülhető.

A kiutat az jelenti, hogy az első világháborút követő Európában már egészen más, új és egyetemesebb látókörű írók és költők szólalnak meg. Szerinte a világégés rémsége kijózanította az emberiséget, s a szellem magasabb értékei jobb belátásra térítik az olcsó bazárok közönségét is.

Az európai szellemnek azóta volt még egy jó esélye a felemelkedésre, a Nyugat második kollektív öngyilkossági kísérlete után, ami még az elsőt is felülmúlta. De mintha mégsem tért volna jobb belátásra senki, „a szellem magasabb értékei" ezután is csaknem teljes mértékben rejtve maradtak. A vérfürdőt követően ismét szörnyülködtek egy kicsit az egyetemesebb (és kevésbé egyetemes) látókörű írók és költők, ahogy szoktak, aztán elhallgattak. Többségük pontosan ott folytatta a betűvetést, ahol a rémségek előtt abbahagyta.

Azóta mégis egyre kevésbé vonhatók felelősségre éppen ők. Az írók és a költők már nem váteszek, nem társadalmi szereplők. Nincsenek befolyással semmire. Hiába emelnék föl a szavukat bármi ellen, vagy bármi érdekében. Ha tudnák, hogy hol rejtőzik dermedten és némán az a magasabb szellem, amelynek létezésében az indiaiak máig hisznek, a feltámasztása úgyis meghaladná a képességüket.

Lin-csi apát azt mondaná nekik: – Ne is keressétek, szerencsétlenek! A szellem igazi természete ma már felismerhetetlen. Démonok kerítették hatalmukba, s a Föld legmélyebb, legsötétebb üregeibe űzték. A szellem

ott lapul, engedelmes szolgája vad, háborodott urainak. Minden pillanata rettegés. Elképzelni is félelem, borzongás.

A pesti rokon sem volt derűlátó, ő is többször megfizette már a szellem bukásának árát. Ezen kívül pedig sohasem hitt eléggé az írástudókban. Alig ismert közöttük meggyőző, hibátlan jellemet. Akkor sem bízna bennük, ha egyszer a szellem kiszabadulna a démonok fogságából, s a Jóisten őket tenné meg örökös gondviselőjének.